

Fridaskolorna AB, 556451-5988
info@fridaskolan.se

2023-06-19
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Fridagymnasiet i Mölnlycke
med huvudman Fridaskolorna AB

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Fridagymnasiet i Mölnlycke avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Granskningen genomfördes 2 och 9 maj 2023 av utredarna Johan Hieronymus och Arne Hellmark.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen satt upp i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Fridagymnasiet i Mölnlycke tog emot sina första elever höstterminen 2020. På skolan bedrivs utbildning inom fyra program, naturvetenskapsprogrammet, teknikprogrammet, samhällsprogrammet och ekonomiprogrammet, och enheten leds av en rektor. Huvudman för skolenheten är Fridaskolorna AB som utöver skolverksamhet även bedriver fortbildningsverksamhet. På skolan går det 244 elever.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Fridagymnasiet i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande del:

- Rektorn och lärarna behöver utveckla ett gemensamt förhållningssätt och strategier i relation till hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas i tider av snabb teknisk utveckling. Rektorn och lärarna behöver också se över hur skolbiblioteket bäst kan integreras i undervisningen om källkritik.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2023-11-30 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Observera att mallen med fördel kan skickas separat som ett worddokument.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor i flera delar, men utvecklingsområden finns.

Granskningen visar att lärarna och rektorn på Fridagymnasiet saknar en övergripande samsyn för hur de ska arbeta med att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt utan utvecklingen som sker i detta avseende sker inom ramen för skolans arbetslagsmöten. Det framkommer också att lärarna efterfrågar fortbildning i hur en snabb digitalisering påverkar skolans undervisning i källkritik samt att en skolövergripande fortbildning kring teknik och digitalisering saknas, men att lärarna generellt har en god insyn i vilka plattformar och sociala medier eleverna använder. Granskningen visar också att skolbiblioteket i dagsläget inte används för att fördjupa elevernas källkritiska förståelse. Lärarna lägger upp undervisningen på ett sådant sätt att det källkritiska förhållningssätt ständigt är närvarande och förs utifrån relevanta begrepp, perspektiv och teorier. Det framgår också att undervisningen övar eleverna i att kunna reflektera över olika källkritiska övervägande men

att eleverna behöver få möjlighet att inom ramen för undervisningen söka på internet, i böcker och i artiklar. Lärarna ger eleverna stöd och strukturer för att de ska kunna utveckla sina källkritiska förmågor samt att dessa hela tiden anpassas efter elevernas kunskapsnivå. Det framkommer också att lärarna följer upp vilka källor eleverna valt samt ger återkoppling till dem om deras val.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna och rektorn på Fridagymnasiet saknar en övergripande samsyn för hur de ska arbeta med att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt utan utvecklingen som sker i detta avseende sker inom ramen för skolans arbetslagsmöten. Det framkommer också att lärarna efterfrågar fortbildning i hur en snabb digitalisering påverkar undervisningen i källkritik.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna själva håller sig uppdaterade kring teknikutveckling och källkritik samt utvecklar undervisningen i enlighet med detta. Granskningen visar vidare att lärarna generellt har en god insyn i vilka plattformar och sociala medier eleverna använder. I intervju berättar lärarna att de själva arbetar med att hålla sig uppdaterade om arbetet med källkritik utifrån en snabb teknikutveckling, specifikt AI. Lärarna säger att de lyft fenomenet AI med eleverna, både utifrån vilken påverkan AI har/kommer ha på hur de behöver arbeta källkritiskt samt skolans arbetssätt och elevernas framtid. Alla intervjuade lärare säger vidare att det inte skett någon skolgemensam fortbildning kring sådant som AI, hur algoritmer fungerar eller deep-fake, men att ansvaret för att hålla undervisningen uppdaterad gällande källkritik ligger på arbetslagen och de enskilda lärarna. Någon lärare säger att lärarna på skolan delar mycket av det de hittar som rör AI och ger som exempel att de tagit del av en persons arbete med digitalisering inom skolans värld. Alla lärare säger att en skolgemensam kompetensutveckling inom området digitaliseringens påverkan på källkritiken hade varit önskvärt. Även rektorn nämner att lärarna tagit upp att de har ett behov av mer fortbildning i förhållande till AI. Rektorn förtydligar dock att hen ser det som sin uppgift att ge lärarna förutsättningar att själva och inom ramen för sina kollegiala /koncerngemensamma träffar mötas för att diskutera sådana frågor. Rektorn nämner också att många av skolans lärare är unga och att frågor som rör källkritik i tider av snabb teknikutveckling kommer naturligt för dem. Rektorn säger också att det även är en läraruppgift att inom ramen för sin profession hålla sig uppdaterade om relevanta för undervisningen, i detta fall sådant som AI och deep fake.

Gällande lärarnas förståelse av vilka plattformar och sociala medier eleverna använder sig av berättar lärarna att de är väl insatta. En insyn lärarna förklarar som möjlig dels eftersom skolan som sådan är liten och dels eftersom kontakten med

eleverna är god. En bild som också delas av rektorn. Det är något som både lärarna och rektorn menar gör att eleverna känner att de kan vara öppna med vart de rör sig och vad som trendar bland eleverna. Elevernas bild av hur insatta lärarna är beror på lärarens ålder, det vill säga ju yngre lärare, ju mer insatt. En bild som både en lärare och rektorn i viss utsträckning ställer sig bakom.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det inte finns något skolövergripande samarbete kring källkritik utan att samarbetet primärt sker inom ämneslagen. Granskningen visar också att skolbiblioteket i dagsläget inte används för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Lärarna säger i intervju att det samarbete som sker utifrån hur de ska jobba med elevernas källkritiska förhållningssätt sker inom ramen för lärarnas ämneslag och att det än så länge inte finns något skolövergripande arbetssätt. Några av lärarna berättar dock att vissa av arbetslagen börjat arbeta tematiskt med ettorna utifrån källkritik och att detta arbete inleddes i höstas. En lärare nämner samhällskunskapen, historia och svenskämnet som särskilt involverade i detta arbete. Det är ett samarbete som också eleverna i elevintervjun nämner att de märkt av i undervisningen. Några av lärarna berättar också att de upplever att samsynen mellan två av arbetslagen förbättrats detta år och att de nu sitter och arbetar tillsammans, vilket lett till ökad samsyn. Lärarna berättar vidare hur de kunnat identifiera behov av att förbättra elevernas källkritiska förståelse i trean och sedan spridit arbetet för att komma tillrätta med detta vidare till ettorna och tvåorna. Samtliga lärare säger dock att de skulle behöva föra fler samtal kring skolans källkritiska förhållningssätt i syfte att etablera samsyn och få till en röd tråd i undervisningen från ettan till trean. Rektorn nämner att de för två år sedan hade en vecka på skolan där de pratade om vikten av källkritik i tider av snabb polarisering och att resultatet av det arbetet också lever kvar på skolan. Rektorn berättar också att en av lärarna på skolan har forskarbakgrund och att hen varit drivande i att föra fram arbetet med ett vetenskapligt förhållningssätt på skolan.

Gällande hur skolan använder sig av skolbiblioteket som resurs säger några av lärarna att det hade varit bra med en samsyn på skolan kring hur biblioteket ska användas samt att utbudet i dagsläget inte lämpar sig för att jobba källkritiskt eftersom det saknas facklitteratur. Både lärarna och rektorn berättar också att skolan för tillfället inte har någon skolbibliotekarie men att svensklärarna har en biblioteksgrupp samt att skolan håller på att jobba fram rutiner för hur man ska arbeta med skolbiblioteket och att i detta ingår att en i personalen ska få tid avsatt i sin tjänst för att jobba med biblioteket. Några av lärarna säger att skolbiblioteket i dagsläget mest används som en plats att studera på.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt är ständigt närvarande i undervisningen. Undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas. Även informationssökning i olika källor omfattas samt hur och vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på nätet. Granskningen visar också att lärarna i sin undervisning i källkritiskt förhållningssätt använder sig av olika sorters medier och material, sådant som till exempel inkluderar både text och bild.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att lärarna lägger upp undervisningen så att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande i undervisningen. Lärarna kan i intervju ge flera exempel på hur de i sina olika ämnen berör och arbetar utifrån källkritiska begrepp. Exempelvis berättar en av lärarna att källkritiken inte ligger som enstaka block utan snarare som integrerade, ständigt närvarande uppgifter i undervisningen. Det är en beskrivning som också bekräftas av eleverna. En elev berättar till exempel att även om källkritiska uppgifter är mer frekventa i ämnena historia, svenska och samhällskunskap, så påminner alltid alla lärarna dem att tänka på källkritiken. En elev uttrycker det som att källkritiken ska genomsyra allt de gör. Även rektorn nämner hur arbetet med ett källkritiskt förhållningssätt på skolan är ständigt närvarande och inte något de behandlar som ett projekt att bocka av. En lärare nämner att hen visar eleverna på skillnader mellan olika texter och deras trovärdighet utifrån frågor så som: "Är det till exempel en vetenskaplig rapport eller är det en rapport framtagen av en organisation och vad kan detta i sin tur få för källkritiska konsekvenser?" En annan lärare säger att hen pratat med eleverna om att även Wikipedia kan användas som en trovärdig källa så länge man själv granskat vad som står. Ytterligare en av lärarna beskriver att hen arbetar med relevansbegreppet utifrån tanken att alla sorters källor kan användas, och ses som trovärdiga, men när de bör användas beror vad som ska göras och vilken fråga som ska besvaras.

En lärare tar som exempel upp Redpillrörelsen och Andrew Tates bild av feminismen, två kontroversiella perspektiv på samhället som också lärarna säger att de använder sig av i undervisningen inom ämnena svenska, samhällskunskap och engelska för att rusta eleverna med ett källkritiskt förhållningssätt. Inom naturkunskapen berättar en av lärarna att hen tagit upp exempel kring Coronavaccinationerna, abort och stamceller för att illustrera hur man som samhällsmedborgare källkritiskt behöver lära sig att värdera och förhålla sig till olika sorters källor. En annan lärare berättar också att hen använt sig av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och deras material kring digital säkerhet i samband med Rysslands invasion av Ukraina. Läraren specificerar med att referera till fejkade krigsbilder

syftandes till att skapa propaganda. En lärare berättar också att hens bild av elevernas mediekonsumtion är att de sällan rör sig på traditionella och etablerade medier och att deras mediekonsumtion i detta avseende skiljer sig från vuxenvärldens. Läraren säger också att det är primärt via dessa olika sociala medier som eleverna lyckas fånga upp sina stridsfrågor (som till exempel Redpillrörelsen och Andrew Tate), jämfört med frågor kring EUs jordbrukspolitik för att illustrera hur eleverna ofta fångas av mindre snarare än större frågorna.

Granskning och värdering av information

Granskningen visar att lärarna tar upp relevanta källkritiska begrepp, perspektiv och teorier i undervisningen. Undervisningen innehåller tolkningar, granskningar och värderingar av information, genom teoretiska resonemang och praktiska prövningar av trovärdighet och relevans hos källor. En svensklärare berättar i intervju hur hen introducerat eleverna till flera andra källkritiska begrepp så som till exempel tid, äkthet, tendens och avsändare medan en lärare i naturkunskap berättar hur hen pratat med eleverna om begrepp som tid utifrån frågan: "Hur länge sedan var det artikeln publicerades?" och "Går det att hitta något nyare?" Samtliga lärare berättar även hur de, efter att märkt att eleverna haft brister i detta, jobbat med att lära dem korrekt referenshantering genom APA. Enligt en av lärarna har detta lett till en förbättring hos eleverna i det att de nu inte bara väljer att antingen referera eller inte utan istället börjat resonera kring hur de ska referera sina val av källor. En lärare berättar även hur hen låtit eleverna jobba med peer-review. Några lärare berättar också att de jobbat med bildsökningar inom ramen för svensk- och samhällskunskapsundervisningen. Skolinspektionen kunde i sina lektionsobservationer se hur lärarna övar eleverna i att granska olika argument och ställningstagande utifrån frågor som vad avsändaren vill ha sagt, vad är det som avsändaren väljer att inte säga, är argumentet hållbart, bygger de på fakta samt är samma fakta relevant för argumentets bärighet? I samma lektion diskuterades, exemplifierades och bröts även flera källkritiska och argumentationsteoretiska begrepp som sluttande plan, halmgubbe, majoritetsfallasi, guilt by association och personangrepp ned. När det kommer till hur eleverna själva beskriver sitt arbete med att arbeta källkritiskt ger eleverna flera olika exempel på vad de lärt sig. Någon elev berättar till exempel om hur de lärt sig att titta på när källan författades och huruvida källan ligger nära händelsen i tid, om det källan påstår kan kollas av med andra källor, om det är en första- eller andrahandskälla eller, som någon elev säger, om nyheten kommer ifrån en trovärdig källa. Eleverna nämner också att de lärt sig arbeta med sådana källkritiska begrepp som till exempel tendens och relevans. Lärarna berättar att eleverna är duktiga på att utvärdera källor utifrån frågeställningar som: "Är källan partisk, vem står bakom den?"

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att lärarna undervisar eleverna om informationssökning i olika källor och att eleverna känner till hur algoritmer påverkar deras flöde och kan resonera kring följderna av detta. Några av lärarna berättar att de tagit med eleverna till Stadsbiblioteket för att visa dem hur de kan söka information samt leta i böcker. Detta eftersom många av eleverna, enligt lärarna, inte vet hur de söker i böcker och artiklar. Några lärare ger exempel på hur de jobbat med att ge eleverna verktygen att kunna förfinas sina digitala sökningar. Något samtliga lärare menar att eleverna brister i och exemplifierar med hur många av deras elever skriver hela meningar i sökfältet snarare än försöka avgränsa och finjustera sina sökningar, alternativt tar första träffen i sökningen. Samtliga lärare beskriver att de jobbar för att eleverna ska bli bättre på sökoptimering. Eleverna bekräftar också att lärarna jobbat med dem utifrån hur de snabbt kan söka i böcker och i digitala dokument. Något som också eleverna i samtal med Skolinspektionen visar att de kan resonera kring. En lärare berättar också hur de i svenskan använt sig av AI-genererade källor för att visa på hur AI kan ta fram olika typer av texter, till exempel argumenterande, för att sedan diskutera för- och nackdelarna med detta. Eleverna ger också exempel på hur lärarna pratat med dem om hur algoritmer fungerar och effekten av detta utifrån filterbubblor.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda ett källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar också att lärarna ger eleverna stöd och stödstrukturer för att de ska kunna utveckla sina källkritiska förmågor. Lärarna anpassar också löpande stöd och stödstrukturer efter elevernas kunskapsnivå. Granskningen visar också att lärarna följer upp vilka källor eleverna valt samt samtalar med dem om deras val.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna ges uppgifter där de på olika sätt får tillämpa sitt källkritiska förhållningssätt. Granskningen visar också att dessa uppgifter spänner över flera olika medier, så som bild, film och olika sorters texter så som till exempel alltifrån inlägg i bloggar till vetenskapliga artiklar. En lärare berättar som exempel på hur de jobbat med bilder om en uppgift där eleverna fått i uppdrag att analysera en bild av Victor Orbán tillsammans med Storungens flagga medan en annan lärare talar om hur hen i naturkunskapen låtit eleverna arbeta med en bild av en söt säl för att illustrera hur bilder kan användas för att manipulera genom att appellera till känslor (i detta fall var budskapet från en organisation att klimatförändringar dödar sälkutar, vilket läraren kompletterade med information om att en viss andel sälkutar alltid dör, klimatförändringar eller ej). Övningar designade för att illustrera

hur ett budskap kan manipuleras och förvanskas kan även flera av de intervjuade eleverna berätta om. Eleverna ger också flera exempel på hur de i olika ämnen fått jobba med övningar där både bild och film analyserats utifrån ett källkritiskt förhållningssätt, som till exempel när de fick analysera filmer från andra världskriget utifrån avsändare och intention eller när de fick analysera bilder där Putin och Hitler sammanfogats utifrån frågor om vilket budskap avsändaren ville förmedla. Lärarna ger också flera exempel på hur de i sin undervisning låter eleverna arbeta källkritiskt utifrån flera olika sorters texter, till exempel som när de under lektionsobservationerna fick arbeta källkritiskt utifrån faktiska argumenterande inlägg från Per Bolund respektive Ebba Busch om kärn- respektive vindkraft. Eleverna berättar också om hur de utifrån olika ämnen fått olika uppgifter kopplat till källkritik, till exempel naturvetenskapliga fejknyheter inom naturkunskapen och fejkade nyheter inom samhällskunskapen i relation till riksdagsvalet.

En av lärarna ger uttryck för att det gäller att hitta en balans mellan när det är läge att föreläsa och förmedla kunskap och när det är läge att låta eleverna få pröva sina kunskaper. Läraren säger att det handlar om att eleverna behöver få en grund förankrad i olika källkritiska regler och begrepp att utgå ifrån och sedan självständigt jobba med. Alla lärarna säger också att det handlar om att låta eleverna växa in i ett källkritiskt förhållningssätt. En lärare ger som exempel hur hen med tvåorna jobbar med begrepp som urval, vetenskapligt arbetssätt så som samband, kausalitet och korrelation etcetera. Läraren säger vidare att anledningen till att hen valt att ta upp detta i tvåan, och inte i ettan, är för att eleverna vid denna ålder inte är redo. En lärare ger uttryck för samma övertygelse när hen säger att det är hens ambition att eleverna i trean ska kunna titta på olika vetenskapliga studier och utifrån dessa kunna skilja forskning från forskning. En lärare berättar också i anslutning till hur undervisningen måste ta hänsyn till elevernas nuvarande nivå och att man därför först i engelska 7 tittar närmare på källor som Google Scholar och DIVA (Digitala Vetenskapliga Arkivet).

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att lärarna ger eleverna stöd och stödstrukturer samt att de löpande anpassar dessa efter elevernas kunskapsnivå. I intervju berättar lärarna att eleverna har tillgång till lathundar för att underlätta referenshantering i samhällskunskapen, svenska och engelska. En av lärarna berättar att de i naturkunskap ofta arbetar utifrån olika sorters mallar men att det är hens upplevelse att eleverna har svårt för att följa en mall och att läsa instruktioner. En lärare berättar också hur hen i samband med att eleverna använde Universitetsbiblioteket (UB) – ett forskningsbibliotek och studiecentrum som är öppet för allmänheten – att hen satte sig bredvid eleverna för att hjälpa dem med sådant som filter och nyckelord. Samma lärare beskriver också ett annat tillfälle när hen hjälpt eleverna genom att guida dem i vilken ordning de bör läsa en artikel för att snabbt få en översikt. Eleverna

berättar också att de fått lathundar för att lättare kunna strukturera upp sina arbeten. Eleverna ger Ädel-OST som exempel på en sådan lathund (äktet, oberoende, samband, tendens). Eleverna berättar också hur lärarna genom att ställa frågor – till exempel ”Vad ser du i den källan som stärker din tes?” – initierar till dialog och väcker tankar utifrån källkritik och källkritiska övervägande hos dem

Utifrån att lärarna har identifierat ett behov av att ge stöttning till eleverna gällande sökning av källor, som beskrivs under rubriken *Informationssökning i olika källor* har lärarna i vissa uppgifter valt att på förhand ge eleverna ett antal av dem redan granskade källor. Ett sätt att arbeta, att ge källor på förhand, som också eleverna bekräftar att lärarna i vissa fall använder sig av även om det inte är ett standardförfarande.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att lärarna återkopplar utifrån elevernas källkritiska övervägande men att det finns en variation i fråga om hur lärarna väljer att återkoppla. I intervju berättar till exempel en av lärarna hur hen gått från att kommentera enskilt till att numera ge eleverna feedback i helklass och i samband med detta även låta klassen resonera tillsammans. Detta val har läraren gjort eftersom hen upplevde att eleverna inte alltid läste kommentarerna från läraren. En annan av lärarna berättar också hur hen i engelskan valt att jobba utifrån korta kommentarer och komplettera dessa med illustrativa elevexempel på vad som till exempel utgör en bra respektive en sämre text. Läraren säger också i samband med det att om eleverna utöver detta önskar mer feedback är de välkomna till hen för att få det. Även eleverna berättar om hur alla lärarna är noga med att granska och återkoppla till dem kring deras val av källor och hur de granskat dem (eleven exemplifierar genom att berätta att om de använt icke-relevanta källor säger lärarna det samt att om de refererar till fakta kan lärarna även granska fakta som de hänvisar till). Exempel på återkopplingar som även Skolinspektionen i samband med lektionsobservationerna kunnat se, är när en lärare återkopplar och utmanar en elev i hens arbete med argumentationsanalys genom att peka på ett argumentationsfel. Rektorn säger också att hen upplever att lärarna på skolan är duktiga på att genom dialog återkoppla till eleverna. Eleverna beskriver också hur lärarnas frågor leder klassen till diskussioner kring deras val av källor. Frågor som: vad ser du i den källan som stärker din tes, varför har du valt att använda denna källa på detta sätt? Diskussioner som eleverna menar i vissa fall också kan fungera belysande för hur de, trots sin samma skolning i källkritiskt förhållningssätt, i vissa fall både kan göra lite olika och tycka lite olika kring vad som utgör en bra källa och varför.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn och lärarna behöver utveckla ett gemensamt förhållningssätt och strategier i relation till hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas i tider av snabb teknisk utveckling. Rektorn och lärarna behöver också se över hur skolbiblioteket bäst kan integreras i undervisningen om källkritik.

Granskningen visar att det saknas gemensamma strategier för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas även om visst samarbete sker mellan vissa ämnen. Lärarna uppger att de skulle behöva etablera samsyn och få till en röd tråd i undervisningen från ettan till trean. Det saknas även en gemensam strategi för hur lärarna ska förhålla sig till den tekniska utvecklingen. Biblioteket används sällan som en del av undervisningen i källkritik och det saknas samarbete mellan lärare och personal med sakkunskap på området, till exempel en bibliotekarie.

Skolinspektionen rekommenderar därför rektorn och lärarna att gemensamt diskutera hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas på skolan och hur den snabba tekniska utvecklingen kommer påverka detta arbete. Detta för att synliggöra och skapa samsyn i vad som krävs för att eleverna ska utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i tider av snabb teknisk utveckling. Skolinspektionen rekommenderar vidare att rektorn och lärarna tillsammans ser över hur man kan använda och lyfta skolbiblioteket till att fungera som en resurs i arbetet med undervisningen i källkritik. Ett sätt att närma sig detta kan vara genom att formalisera ett samarbete mellan lärarna och personer med sakkunskap på området, till exempel en bibliotekarie. Detta för att bredda och fördjupa insikten av hur ett utrustat och fysiskt bibliotek kan förbättra både elevernas söskicklighet, i såväl digitala som tryckta källor, samt uppmärksamma dem på de styrkor böcker som genomgått en publiceringsprocess haft.

På Skolinspektionens vägnar

Beslutet har fattats av beslutsfattare Maria Larsson.

Utreddare Johan Hieronymus har varit föredragande i ärendet.

I ärendets slutliga handläggning har även utredare Arne Hellmark medverkat.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- 2 lektionsobservationer
- 1 gruppintervjuer med elever
- 1 gruppintervjuer med lärare
- En intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, sovra och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: Rektorn och lärarna behöver utveckla ett gemensamt förhållningssätt och strategier i relation till hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas i tider av snabb teknisk utveckling. Rektorn och lärarna behöver också se över hur skolbiblioteket bäst kan integreras i undervisningen om källkritik.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?